

UDK 27-534.6-662:3
Primljeno: 4. 4. 2019.
Prihvaćeno: 17. 10. 2019.
Izvorni znanstveni rad

CRKVA I KRŠĆANI IZMEĐU PROROŠTVA I KONFORMIZMA

Josip GRBAC

Teologija u Rijeci – Područni studij Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Omladinska 14, 51 000 Rijeka
jgrbac1@gmail.com

Sažetak

Nesumnjivo je da je utjecaj proroka na religiju u Izraelu vidljiv u tome da su oni proširili doseg i utjecaj religije izvan granica kulta i obreda. Iako su blagdani i kult bili nezaobilazan dio identiteta izabranog naroda, proroci su nastojali da kult ne izgubi poveznicu s poviješću. Iz perspektive vjere ustajali su protiv nepravde i time izraelskoj religiji udijelili jednu izrazito etičku komponentu. U skladu s time i mi smo mnogo više stranica posvetili proročkom, odnosno konformističkom odnosu Crkve prema vani, u odnosu na politiku, gospodarstvo, društvena i svjetonazorska pitanja. Postavlja se pitanje koliko smo bili proročki ili konformistički kada je trebalo govoriti o korupciji, političkom pragmatizmu, podmićivanju, nepravdostima u društvu. Ipak, očito je da je tema o proroštvu i konformizmu danas »nametnuta« postupnim gubljenjem povjerenja u Crkvu i u njezinu vjerodostojnost, proizašla je iz svojevrzne krize u Crkvi, uzrokovane, između ostalog, nemilim događanjima kao što su financijske manipulacije i spolno zlostavljanje. To nameće dodatno pitanje o kojem se manje govorilo: Koliko smo proročki ili konformistički u našem pastoralnom djelovanju, u ophođenju sa sakramentima ili sakramentalijama, u odnosu na probleme i afere u samoj Crkvi, uspjeli postići uravnoteženost između institucionalizma i karizme u samoj Crkvi? Nije dovoljno da Crkva i kršćani budu »savjest društva«. Ključno je pitanje: Imaju li Crkva i kršćani nekakvu viziju budućnosti, kamo idemo ili nam je ići, i jesmo li proročki sposobni biti korak ispred svijeta i njegovih pragmatizama?

Ključne riječi: konformizam, proroštvo, Crkva, svijet, društvo, pastoral.

Uvod

Nije riječ ponajprije o pitanju u čemu se sastoje individualni konformizam ili proroštvo, nego je riječ o konformizmu koji poprima obrise sustavnog djelovanja te o proroštvu koje bi trebalo postati sustavno djelovanje Crkve. Crkva je Božji narod; sustav ovisi o pojedincima, ali nije dostatno razglabati o ponašanju pojedinaca, o tome što bismo kao pojedinci trebali učiniti da bismo mogli biti proroci, a ne konformisti, nego je ovo govor o mogućim općim usmjerenjima koje bismo svi mi trebali usvojiti kako bi Crkva svoje lice prema svijetu pokazala kao proročko, a ne kao konformističko lice. Kakvo ćemo kršćanstvo razvijati u budućnosti, koje bi proročke prioritete Crkva trebala usvojiti kao modele djelovanja? Nije problem samo u tome kako ćemo proročki nastupati u odnosu na svijet, nego o izgradnji same Crkve kao proročke Crkve. Proročko djelovanje *ad extra* ne može se ustaliti ako nema iza sebe proročki duh i djelo Crkve *ad intra*. Svakako se možemo pitati koliko smo bili proročki ili konformistički kada je trebalo govoriti o korupciji, političkom pragmatizmu, nepravdama u društvu. Ali je isto tako jasno da je tema o proroštvu i konformizmu danas »nametnuta« postupnim gubljenjem povjerenja u Crkvu i u njezinu vjerodostojnost, koje je proizašlo iz krize u Crkvi, uzrokovane, između ostalog, nemilim događanjima kao što su financijske manipulacije i spolno zlostavljanje, iako se problem proročke uloge Crkve intenzivno postavlja u cijelome postkoncilskom razdoblju.¹

Biti između proroštva i konformizma: biti između nečega uvijek je nezahvalno, jer stvara nesigurnost, sumnju i postavlja pitanja, a moguće je izabirati između dvije ili više katkada jednako vrijednih varijanti. Ovdje to nije slučaj. Tu je jasno da bilo kakav oblik pokušaja konformizma nije donio pozitivne rezultate. Mi nemamo mogućnost birati između proroštva i konformizma, nego moramo biti proroci, ili ćemo kao Crkva postati jedna od mnogih društvenih institucija, i ništa više. Naše djelovanje nije *professio* nego *vocatio*. *Vocatio* znači da smo od Nekoga pozvani u ono što i kako radimo. Već sâm taj izraz nameće zaključak da ni Crkva ni kršćani nemaju alternative – znaju da moraju djelovati poput proroka. To znamo i iz iskustva i iz povijesti. Samo su oni navjestitelji Radosne vijesti imali onoliko uspjeha koliko su drugima bili vidljivi znak Onoga tko ih je pozvao.

Sâm poziv još ne mora značiti puno. On sâm ne jamči uspjeh jer naš odgovor može biti varljiv i dvoličan. Može se odgovor na poziv i glumiti ili se može

¹ DOKUMENTATION CONCILIUM, Propheten in der Stadt der Menschen, u: *Concilium*, 4 (1968.) 8/9, 554–562.

srozati taj poziv na uvjerenje kako je sve ono što činimo samo naša zasluga. Time iz igre izbacujemo Onoga tko nas je pozvao, što je uvijek pogubno. Jer ljudi kojima smo poslani zapravo ne vjeruju nama, nego Onome tko nas je poslao. Ako, dakle, u svojem djelovanju zamaglimo ili u drugi plan stavimo lice i Riječ Onoga tko nas je poslao, događa se kriza vjere kod nas samih i kod onih kojima smo poslani.²

To je prva i glavna dimenzija proročkog poslanja, kako nekada tako i danas. Iako ne valja prebrzo isključiti važnost one druge dimenzije prorokovanja koja proroku uvijek nameće zadatak čitati znakove vremena, bilo da se oni odnose na sadašnjost bilo da su predskazivanje budućnosti, što je pogotovo važno danas.³

1. Napasti konformizma

Jedna od napasti konformizma rađa se iz pozitivne želje da sve veći broj ljudi privučemo Bogu i Crkvi, privolimo ih na život sukladan pokladima vjere, što pretpostavlja izlaganje crkvenog nauka i temeljnih istina kršćanstva. Kako postmoderni čovjek i vjernik teško prihvaća govor o odricanju i žrtvi i nije voljan prihvatiti i živjeti bilo kakav oblik evanđeoskog radikalizma, pojavljuje se napast svođenja nauka samo na lako prihvatljive izazove, istine i učenja koji ne zahtijevaju nikakav napor. To nije novi problem. Bilo je prijedloga o tome kako npr. interpretirati zahtjeve Kristovog radikalizma u Govoru na gori (Mt 5). Zbog rastućeg broja rastava hoćemo li tako konsenzus kod sklapanja braka promatrati kao proces, a ne kao trenutni čin, u smislu da se kvaliteta tog konsenzusa promatra s vremenskim odmakom, kroz nekoliko godina sazrijevanja? Kako shvatiti prijedlog da se crkvene norme ne shvaćaju kao zapovjedne norme nego kao smjernice prema kojima se čovjek penje kroz život te bi se njegovo ponašanje na tom putu, i kada odstupa od norme, trebalo tolerirati? Tako bi se naš govor o vjerskim istinama i susljednim normama sveo na savjetodavnu razinu, bez upućivanja na obvezatnost poštivanja nauka i života sukladno normama. Božja riječ svodi se tako na neobvezatan savjet. Jasno je da je takav pristup prihvatljiviji, ali nastaje kao plod jeftinoga konformizma trenutnim trendovima.

² Marin ŠKARICA, Proročko poslanje u Crkvi, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 133 (2005.) 11, 902–903.

³ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Proroštvo u Bibliji, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Crkva između proročkog poslanja i konformizma*, Zbornik radova teološkog simpozija, Split, 1999., 33–43.

Ništa manja napast je u svođenju kršćanstva i vjere na promociju milosrđa i ljubavi, a danas je tema aktualna ako se nauk pape Franje jednostrano promatra i interpretira, kao što to uglavnom čine mediji i skupine kojima je relativizam jedina »dogma«. Riječ je o svođenju vjere i kršćanstva na humanizam. Istina je da je promocija ljubavi temeljno poslanje Crkve, ali zacijelo nije njezin jedini zadatak. Krist je u svim svojim humanističkim potezima htio ukazati na onaj ne manje važni zadatak Crkve koji je navještaj Boga Oca, ali i njegovih zahtjevnih odrednica života. Vjera bez morala, prihvatljivija postmodernom vjerniku, svodi se na filozofiju postojanja, bez pretenzija da ljudski život i suživot učini smislenijim i boljim. U tom smislu valja shvatiti nauk Svetog Oca. Nužno je u shvaćanju tog nauka izbjegnuti svojevršno »ideologiziranje siromaštva i nenasilja«⁴, jer to može u drugi plan staviti onaj zaista temeljni zadatak današnjih proroka, a to je Božja vizija o čovjeku kao takvom, njegovoj antropološkoj, religioznoj i društvenoj dimenziji, osnovnim komponentama njegova bića. Siromaštvo i nasilje samo su posljedice krize čovjeka, vrednovanja čovjeka i njegove uloge u svijetu od strane modernih trendova u politici, kulturi, gospodarstvu i medijima.

Postoji i napast suprotnog tipa, ona koja na mjesto vjere stavlja zakon ili isključivo autoritet. Prorok, međutim, nije ponajprije autoritet, nego svjedok. Ako se kršćanstvo i vjera svedu na paragrafe zakona ili dogme, sloboda razmišljanja i djelovanja, kao i moralna odgovornost, ustupaju tako mjesto vjerskom i moralnom minimalizmu koji se jedino brine da ne povrijedi slovo zakona, da ne padne ispod donje granice činjenja dobra, ali je nesposoban težiti prema idealu. Prorok tako, umjesto da govori u ime Nekoga (Boga), postaje samo izvršitelj zadataka koje povijesni kontekst predstavlja kao prioritetne, on »krpa rupe« koje su ljudska zajednica, država ili Crkva, ostavile za sobom. Božja Riječ nije monolitni i nepromjenjivi blok koji valja predstaviti samo takvoga kakav jest, nego traži ljudsku kreativnost i hermeneutičku sposobnost njezina aktualiziranja u povijesnom vremenu i prostoru. Tradicija koja tu riječ interpretira dinamičan je fenomen, kako naglašava kardinal Ratzinger.⁵

Jasno da u tom smislu današnji prorok ne može govoriti samo ono što je racionalno ispravno, nego mora u taj svoj govor unijeti dozu empatije, emocije, ljudskosti. Vjerujem da je to namjera pape Franje kada nastupa kao vrhovni

⁴ Usp. Marko MEDVED, O Franjinoj siromašnoj Crkvi – odgovor Ivici Šoli, u: *Nova prisutnost*, 16 (2018.) 3, 617–619.

⁵ Usp. Joseph RATZINGER, Il problema della profezia cristiana (24. X. 1998.), u: <http://www.clerus.org/clerus/dati/2000-02/12-2/PROFEZIACRISTIANA.rtf.html> (15. XII. 2018.).

pastir Crkve, pa ga možemo promatrati kao gorljivog protivnika bilo kakvog konformizma u Crkvi, u prvom redu *ad intra*.⁶

Valja dati odgovore na te napasti.

2. Milosrđe između proroštva i konformizma

Mnogim se svećenicima i laicima tema proroštva ili konformizma nametnula ponajprije oko teme milosrđa. Jedan od primjera jest problem pristupa sakramentima rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih vjernika. Tu se može milosrđe pretvoriti u njegovu suprotnost, kao kada iz milosrdnog poriva dajem novac narkomanu, iako pretpostavljam da će ga možda utrošiti ne za kupovinu hrane nego droge. Istinski prorok najprije mora htjeti uočiti gdje vlada potreba milosrđa. Ali to je samo prvi i nedostatan korak. Nisam prorok zato što ću beskućniku dati milostinju. Prorok postajem ako tu njegovu bijedu obznanim, prikažem kao nedopustivo stanje civiliziranog društva, kao nijekanje istine o ljudskom dostojanstvu. Prorok postajem ako se pretvorim u glas tog beskućnika. Prorokova dužnost je da tu bijedu prikaže kao nedostatak pravednosti.

Kada govorimo o milosrđu ne mislimo samo na siromahe, nego i na sve ljude koji se na bilo koji način nađu na rubu društva i na rubu Crkve. Milosrđe, naime, ne mora poštivati istinu. Milostinju dajem onome tko je potreban, neovisno je li grešnik ili pravednik. Pravednost, međutim zahtijeva poštivanje objektivne istine. Inače se pretvara u vlastitu suprotnost. A proroci su zahtijevali pravednost. Ako nastojimo proročki djelovati tako što ćemo, snagom milosrđa, svakome bez razlikovanja dijeliti sakramente, riskiramo zaobići istinu o objektivnom stanju čovjeka i o tome što sakramenti jesu i koje pretpostavke imaju. Ako prema rastavljenima i ponovno vjenčanim katolicima želimo biti milosrdni, ali i pravedni, onda je nužno nekako drukčije definirati istinu o njihovu stanju. Eto zašto kardinal Lehmann kaže da je inzistiranje na milosrđu pape Franje zapravo svojevrsan poziv na teološko definiranje samoga milosrđa.⁷ Kako sada stvari stoje, teško je uvidjeti kako bismo, na temelju teksta osmog poglavlja postsinodalne apostolske pobudnice *Amoris laetitia*, kao i napomene u bilješci 351 da bi postupak pastoralnih djelatnika prema rastavljenima i ponovno civilnim vjenčanima mogao »uključivati također pomoć sakramenata«, mogli djelovati drukčije nego dosad. Problem pristupa sakramentima takvih vjernika i uz to vezana tema milosrđa ostaju nedorečeni, u smislu da pastoralni djelatnik ne može zaključiti koje su njegove ovlasti. Činje-

⁶ Usp. Ante VUČKOVIĆ, Pastoralni emotivni obrat, u: *Crkva u svijetu*, 52 (2017.) 2, 167–170.

⁷ Usp. Karl LEHMANN, Milosrđe – bez licemjerja, u: *Communio*, 42 (2016.) 126, 99–110.

nica je, međutim, da se vjernici koji k nama dolaze iz nekih zapadnih zemalja pozivaju na svojevrsno »dopuštenje« njihovih župnika da pristupe sakramentima. Jesu li ti župnici proroci, a mi konformisti, ili obratno? Ta tema svakako zahtijeva dodatna pojašnjenja od vrhovnog crkvenog učiteljstva.

3. Proroštvo i slabo ili sladunjavo kršćanstvo

Proroštvo u današnjoj Crkvi je sušta suprotnost pokušajima da se uspostavi tzv. »slabo kršćanstvo« ili »slaba Crkva« ili »slabi Bog«, uz nijekanje svih objektivnih istina i dogmi, kako bi bilo uspješnije.⁸ Riječ je o blagoj i nenametljivoj religioznosti, o kršćanstvu koje će samo sebe razvodniti kako bi zadobilo veću privlačnost kod ljudi. Svojevrsna sekularizacija kršćanstva predstavljala bi budućnost vjere. Čini se da i Leonardo Boff, ali i tzv. teologija oslobođenja, u nekim tekstovima privilegiraju takvu opciju. Manje odlučnosti u naviještanju, manje autoriteta, manje inzistiranja na objektivnoj istini, a više »revolucionarnog kršćanstva«.⁹ Takve ideje odvajaju proročko djelovanje i riječ od svijeta u kojemu živimo. Jasno je da kršćanstvo i sam Bog ne smiju ljudima ulijevati strah, nego privlačiti svojom porukom i djelovanjem. No, pred svećenicima i kršćanima današnjeg doba nije ponajprije izazov učiniti pojam Boga ili Crkvu prihvatljivima pod svaku cijenu. Kada bi Bog bio na Olimpu, a Crkva bila prostor folklornih izričaja konzumerizma za Božić i Uskrs, ni vjera u Boga ni Crkva ne bi bili u krizi. Kriza se pojavljuje kada vjera prerasta u moral, kada objektivna istina zadire u konkretni život. Ako sav naglasak stavimo na ljubav, na relativizaciju objektivnih istina s ciljem da budemo popularni, zar to nije svojevrsan egoizam u smislu da mislimo samo na sebe, na svoj ugled, vjerodostojnost i popularnost? Propovijedajući samo ljubav nijedan prorok nije nikada stradao. Ni Krist nije stradao jer je propovijedao ljubav, nego kada je u pitanje postavio dvoličnost i konformizam, kada se suprotstavio nepravdi, kada je pokušao svijet učiniti ljudskim putem uvažavanja nekih vrijednosti kao što su vrijednost života i nerazrješivost braka, kada se suprotstavio vladajućoj kasti Rima i Izraela. Kako će se moderni prorok, propovijedajući i prakticirajući samo solidarnost, uz žrtvovanje biblijske istine o čovjeku, oduprijeti agresivnom kompromitiranju same čovjekove biti, tzv. antropološkoj herezi, odgovoriti na agresivne napade na brak, obitelj i život? Moderni prorok ne

⁸ Usp. Jure STRUJIĆ, Slabo i post-metafizičko kršćanstvo Giannija Vattima, u: *Crkva u svijetu*, 49 (2014.) 4, 439–458.

⁹ Usp. Leonardo BOFF, *Franjo Rimski i Franjo Asiški: novo proljeće za Crkvu*, Rijeka, 2018., 11–35.

smije se uljuljati u nekakvu »poeziju vjere«, ritualno kršćanstvo i liturgijski folklor. Mi u Hrvatskoj osjećamo se kao na »bojnom polju«. Bioetička pitanja, politika bez ljudskog lica, gospodarstvo isključivo profita na štetu dostojanstva čovjeka, traže od nas onu odlučnost proroka Ilije kada je u pitanje došao spoj vjere i morala. Tu je i Mojsije razbio ploče Zakona u navali bijesa.

U takav tip kršćanstva mogli bismo ubrojiti fenomen zatvorenih skupina kojima je jedini cilj izgradnja vlastitog vjerskog i moralnog profila bez ikakvog naboja prema svijetu koji nas okružuje. To su, uz čast iznimkama, često elitiističke skupine kojima nedostaje proročki naboj, ona dimenzija vjere i morala koja nastoji preobraziti svijet, a ne isključivo samoga sebe. Fenomen stvaranja manjih skupina želi biti odgovor na fenomen diskriminiranja i omalovažavanja vjernika, što sa sobom uvijek donosi rizik arogancije, pri čemu konformizam prijeti crkvenom jedinstvu, kako na razini župe tako i univerzalne Crkve.¹⁰

4. Proročka dimenzija kulta

Ni današnji prorok ne može ostati samo na poštivanju kulta kao ceremonije koja će ostati isključivo duhovna stvarnost ograničena na sakralni prostor. Proročka dimenzija kulta uvijek nastoji da kult zadobije i društvenu dimenziju, dimenziju usmjeravanja, kritike, protesta u odnosu na društvenu stvarnost. Ako toga nema, temeljni izazov današnjeg proroka mora postati kritika kulta, kao što su to povremeno činili i biblijski proroci.¹¹ Specifičnost proročkog djelovanja na relaciji kult – društvena stvarnost jest u tome što prorok govori i nastupa polazeći od istina vjere, i na njima temelji svoja razumska razmišljanja o čovjeku, njegovim pravima i obvezama. Naime, društveni nauk Crkve glavninu argumenata, gotovo do Drugoga vatikanskog koncila, temeljio je na razumu, a istine vjere koje proizlaze iz evanđelja nisu bile dovoljno naglašene. Možda je razlog nedostataka proročke dimenzije današnje Crkve, teologije, propovijedanja i nastupanja u javnosti upravo u tome što smo tijekom stotinjak posljednjih godina, od Lava XIII. naovamo, previše odvojili društveni nauk Crkve od vjerskih i biblijskih temelja. Tako smo, govoreći o društvenim problemima, o potrebi etičkih načela u socijali, politici, gospodarstvu, kulturi i medijima, bili izjednačavani sa sindikalnim čelnicima. Naše argumentiranje nije iza sebe imalo dovoljno jak temelj biblijske vjere i nije moglo ponuditi

¹⁰ Usp. Andreas GONÇALVES LIND, *Qual è il compito dei cristiani nella società di oggi? Opzione Benedetto ed eresia donatista* (20. I. 2018.), u: <https://www.laciviltacattolica.it/articolo/qual-e-il-compito-dei-cristiani-nella-societa-di-oggi/> (20. XII. 2018.).

¹¹ Usp. José María ABREDÓ DE LACY, *I libri profetici*, Brescia, 1996., 231–234.

specifična i radikalnija rješenja društvenih problema. Nije čudno da se tek na Drugome vatikanskom koncilu o nekim društvenim temama koje danas izazivaju najviše moralnih i etičkih dvojbi počelo govoriti u svjetlu biblijske vjere te su stvorene tzv. teologija rada, teologija društvenih stvarnosti i teologija povijesti. Ako je istina da prorok uvijek govori u ime Nekoga, onda ne govori u ime vlastitog razuma, nego u prvom redu u ime Boga i njegove Riječi. »Društveni nauk Crkve nas kršćane u tim društvima poziva ne samo na karitativno djelovanje nego i na socijalnu pravdu koju može ostvariti samo proročki nadahnuta Crkva, dakle kršćani koji pomoću duhovnog iskustva preko svagdašnjosti vide i eshatološka obzorja društveno-političke stvarnosti... Etiku, slobodu i odgovornost ne može nuditi neki neopredijeljeni univerzalni humanizam; etička odgovornost može se nuditi samo za konkretnog i ponajprije zapostavljenoga čovjeka.«¹²

Polazeći od biblijske vjere, prorok nužno usmjerava poglede na budućnost, a usmjeravajući ljude na eshatološke obzore pomaže ljudima izbjeći apsolutiziranje bilo kakve ovozemne stvarnosti: politike, standarda, kulta tijela, apsolutiziranje slobode.

To postaje posebno važno kada govorimo o bioetičkim temama. Koliko proročki možemo djelovati ako npr. govorimo o kontracepciji samo kao o sredstvu koje može štetiti zdravlju ili o kondomima koji mogu biti šuplji? Ako nerazrješivost braka prokazujemo uglavnom kao moralnu i ljudsku vrlinu, a ne potkrijepimo to Božjim govorom o nerazrješivosti? Takav proročki govor neće nikada imati nepregledne mase pristaša. Mase privlači konformizam, a ne radikalnost riječi i ponašanja. Uostalom, uz sve moguće naše dosadašnje konformizme, činjenice govore da sve manje ljudi i vjernika drže kako do našeg govora o nedopustivosti kontracepcije tako o onom o nedopustivosti rastave.¹³

Svakako postoji mogućnost konformizma i u liturgiji, pretjeranom liturgijskom spektaklu, uvođenju nekih novotarija koje otupljuju smisao sakramenata i predstavljaju ga kao magični obred. Kada slavimo euharistiju vjernici moraju biti suočeni s pitanjem što je to u njihovu životu i društvu postalo »kultno«, poprimilo oblike »kulta«. Možda će Bog u našem društvu sustavno biti zamijenjen drugim »bogovima«. U svojevrсно tematiziranje pitanja o Bogu ulazi i zalaganje za nedjelju kao dan Gospodnji. Postavlja se pitanje jesmo li na organizaciji kulturnih obreda postali konformisti jer previše

¹² Janez JUHANT, Slovinci i kršćanstvo: teološki vid postmoderne, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Crkva između proročkog poslanja i konformizma*, 84.

¹³ Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Proroštvo u Bibliji*, 50.

truda ulažemo na vanjski izgled, tehničko savršenstvo kulta, ceremonijal, što itekako odgovara postmodernom čovjeku i vjerniku koji se zadovoljava vanjskim oblicima kulta. Josef Ratzinger sustavno objašnjava kako prorokovanje počiva u proročkoj pobuni, pobuni protiv samozadovoljstva institucija koji idu za obredom umjesto za moralom te za ceremonijama umjesto za obraćenjem.¹⁴

Zar nije jedan od oblika konformizma činjenica da premalo naglašavamo sakralnu dimenziju svih slavlja koja imaju svoj korijen u vjeri, ali su ekstremno profanizirana ili, pak, ona slavlja koja se tiču Zemlje: Dani kruha – dani zahvalnosti za plodove zemlje, Dan planeta Zemlje itd?¹⁵

5. Proroštvo – problem današnjeg vremena

Kardinal Ratzinger tvrdi kako do danas još nije dovoljno razvijena jedna teologija proroštva. Teološku definiciju proroštva moguće je razvijati samo u okviru dinamičnog poimanja Objave, samo tako možemo utvrditi što znači biti ili ne biti prorok u kršćanskom smislu riječi. To je onaj koji govori istinu jer je u kontaktu s Bogom, a to znači da je ta istina vjerodostojna danas i sutra. Ključni zadatak proroka jest učiniti prisutnom danas božansku istinu i ukazati kojim putem krenuti u ostvarenju te istine.

Kao što se Mojsije predstavlja kao prorok – »Jahve će vam poslati proroka poput mene« – zato jer je mogao s Bogom razgovarati kao s prijateljem. Biti »oči u oči« ili *vis a vis* s Bogom, bit proroštva je razgovarati s Bogom kao s prijateljem. Istinski smisao Objave je poziv čovjeku na susret s Bogom »oči u oči«. Upravo ta funkcija proroka da bude blizak Bogu ne dopušta institucionalizaciju proročke funkcije.

Povijest Crkve dovoljno pokazuje kako si Bog dopušta slobodu, pomoću karizmi, intervenirati u Crkvi kako bi ju probudio, oživio, posvećivao. To je bila funkcija velikih proroka u Crkvi. Nicali su uvijek u kritičnim i odlučujućim momentima u Crkvi: sveti Augustin, Antun, Dominik, Franjo i drugi. U tom smislu svakako valja naglasiti kako postoji mnogo žena koje su u povijesti Crkve izvršavale proročku službu u tom smislu: Katarina Sijenska, Brigita Švedska i druge. Hans urs von Balthasar pokazao je kako iza svakoga velikog teologa u povijesti Crkve uvijek stoji neki veliki prorok. Teologija i proroštvo su u povijesti Crkve bile dvije ruke jednog te

¹⁴ Usp. Joseph RATZINGER, *Das neue Volk Gottes*, Düsseldorf, 1969.

¹⁵ Usp. Borislav DADIĆ, Sudjelovanje laika u proročkom poslanju Crkve, u: Nediljko Ante ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Crkva između proročkog poslanja i konformizma*, 133.

istog tijela. Sama racionalnost teško može biti pokretačka snaga, inovativna, »revolucionarna«. Istinski napredak u teologiji ne proizlazi u prvom redu iz racionalnog razmišljanja, nego na temelju poticaja proročkog i karizmatiskog djelovanja. Teologija kao znanost može biti živa i djelotvorna samo u sprezi s proročkim impulsom. Tako Ivan Krstitelj postaje istinski model proroštva jer nije predviđao budućnost nego je pozivao na obraćenje. Za proročko naviještanje, djelovanje i duhovnost važan je eshatološki aspekt, bez apokaliptičkih pretjerivanja. Proroci neumorno uprisutnjuju dimenziju kršćanske nade. Oni ljudima sadašnjost čine podnošljivom jer trajno upućuju na vječnost, na nadilaženje vremena. Vjerojatno najvažniji element proročkog naviještanja u ovom vremenu krize vjere sastoji se u tome da pokažemo i dokažemo kako kršćanska vjera nije razlog strahu i panici. Riječ je o tome da pokažemo u čemu je kršćanstvo ispunjenje Božjih obećanja, a u čemu to nije. Ratzinger smatra da u nedostatku tog razjašnjenja valja tražiti pravi uzrok krize vjere danas. On tu vidi tri opasnosti. Prva opasnost jest Božja obećanja spašenja svesti na ovozemno, imanentno. Tako se ovozemni napredak shvaća kao ispunjenje Božjih obećanja. Kršćanstvo na taj način izgleda gubitnički, postaje svojevrsna ideologija napretka ili ideologija nade. Sličnu opasnost možemo naslutiti u mislima velikog Teilharda de Chardina. Druga opasnost je projicirati kršćanstvo samo na *al di la*, svođenje kršćanstva na individualnu neporočnost i duhovni perfekcionizam, zaboravljajući svu cjelokupnost ljudske stvarnosti. Treća opasnost, koja se često pojavljuje u vremenima krize, jest upustiti se u apokaliptička nagađanja. Suprotnost svemu tomu je pokazati na koji način se događa Božje obećanje ispunjenja vjere u današnje vrijeme, i učiniti to na razuman i realističan način.¹⁶

Postavlja se pitanje: Postoje li u današnje vrijeme moderni proroci u društvu i u Crkvi? Svakako postoje, iako ne dolaze na prve stranice glasila. Može se dogoditi da i kršćani ne opažaju njihovu prisutnost. To je laičko prorokovanje koje, čak i bez izričite vjerske inspiracije, hrabro pokazuje odanost temeljnim ljudskim vrijednostima. To može biti žena koja svjesno prihvaća rizik problematične trudnoće; ili bračni par koji nastoji, katkada uz velika odricanja, održati svoju bračnu vezu solidnom; službenik koji se usprotivi korupciji unatoč obećanim ekonomskim ili financijskim koristima; zdravstveni djelatnik koji se poziva na prigovor savjesti kada ga se prisiljava činiti djela protiv života; tko se ne boji glasno govoriti i djelovati protiv nepravde; tko se stavlja na stranu slabih i nemoćnih i nastoji obraniti njihova prava; tko svoju socijalnu ili poli-

¹⁶ Usp. Joseph RATZINGER, *Il problema della profezia cristiana*, 8.

tičku odgovornost izvršava kao službu, a ne kao privilegij; tko se zalaže za mir tako što će javno pokazati geste pomirenja i oprosta.¹⁷

Ne treba puno pameti da shvatimo kako je to naporan put, put žrtve i odricanja, često popraćen podsmjehom, kritikom, nerazumijevanjem i osamljenošću. U današnje vrijeme »ubijaju« proroke. Povijest Crkve može se opisati kao »kroćenje proroka«, tvrdi Thomas Osborne.¹⁸

Proroštvo uvijek sobom donosi specifičnu patnju: biti spreman na patnju i shvatiti ju kao supatnju s Kristom na križu istinski je test autentičnog proroštva.¹⁹

Cijenu istinskog proroštva uvijek se plaća osobnom cijenom, što u sebi krije mnoge napasti: razočaranje neuspjehom može ugasiti ili usporiti ritam naviještanja; može uroditi napašću manipuliranja Božjom riječi, kako bi bila simpatičnija, prihvatljivija, s ciljem prozelitizma, čime se umanjuje snaga Riječi koja uvijek poziva na obraćenje; može se pretvoriti u konformizam, kada se postupno, od kritičara mentaliteta današnjeg svijeta pretvaramo u promotore i sljedbenike toga istog mentaliteta; konačno, može uroditi racionalizacijom Božje riječi, čime se ona reducira na ljudsku riječ, kako bi postala privlačnija ljudima, tj. vlastito mišljenje dobiva primat nad objektivnošću poruke Božje. Sve su to putovi koji vode prema tzv. neautentičnim »prorocima«.

6. Proroštvo kao poveznica vjere i morala

Bibličari kažu kako su u kontekstu Izraelove povijesti proroci naravne oblike religioznosti uzdignuli na razinu etičke religioznosti. Religiozni osjećaj i njegovo izražavanje nisu vezali samo uz kult, nego svim snagama svoje suvremenike pokušavaju uvjeriti kako oni nužno moraju imati osobne, socijalne i političke reperkusije.²⁰ Ključno, dakle, pitanje o tome hoće li kršćani i Crkva danas u Hrvatskoj biti više proroci ili konformisti ne postavlja se toliko u dogmatским pitanjima, nego u graničnim područjima između vjere i morala, vjere i etike, isповijedanja vjere i života u skladu s vjerom.

Istinski prorok znat će pametno postupiti i kada je riječ o poveznicama između vjere i morala. Radikalne zahtjeve evanđelja, poput onih iz Govora na gori, u potpunosti i doslovno nemoguće je ispuniti u ovom životu. Oni ipak

¹⁷ Usp. Maria CENAPA, Profeti una missione a rischi, u: <http://www.unione catechisti.it/Testi/Spirit/ISecolari/NS04/01.htm> (10. I. 2019.).

¹⁸ Thomas P. OSBORNE, Svećenici i proroci. Biblijska razmišljanja o udjelu klera u proročkoj službi Crkve, u: *Communio*, 85-86 (1995.), 4.

¹⁹ Joseph RATZINGER, Il problema della profezia cristiana, 9.

²⁰ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Proroštvo u Bibliji, 50.

predstavljaju krajnji cilj svakog kršćanskog života. Ali nisu svi ljudi na istom stupnju razvoja vjerske i moralne svijesti, razvoja savjesti, a pogotovo nisu svi na isti način upoznati sa svim sadržajima tih zahtjeva. Zato se prorok mora odlikovati primjenom tzv. »zakona postupnosti« u pristupu svakom pojedinom čovjeku, bez inzistiranja na nekakvom apsolutističkom moralu. Ne vrijedi to samo za sakrament pomirenja, nego za cjelokupan pastoralan rad. To je jedna od temeljnih misli pape Franje. Evanđeoski radikalizam ne poznaje stupnjevitost svoje istine. Poznaje samo mogućnost razlikovanja u stupnjevima kako pojedinci uspijevaju izvršavati načela evanđeoske poruke. Prorok ne odbacuje grešnike na sustavan način. Prorok se protivi onima koji na sustavan način čine zlo, te na sustavan način druge navode na činjenje zla. Prorok nikada ne odbacuje onoga tko sagriješi ako je dotični svjestan da je postupio suprotno nalogu vlastite savjesti. Prorok se bori protiv onih koji sustavno niječu istinu da je potrebno uvijek nastojati ponašati se sukladno vlastitom nalogu savjesti. Zato će se prorok u Hrvatskoj suprotstaviti bilo kakvom nijekanju prava na priziv savjesti. Prorok ne djeluje ponajprije na planu razlikovanja između grešnika i pravednika, nego na planu odgoja savjesti. Zato njegovo djelovanje ne može nikada ostati zatvoreno unutar granica institucionalne Crkve jer na odgoj savjesti utječu i mnogi drugi društveni, politički, gospodarski, medijski i kulturni čimbenici. Tu leži uzrok proročkog djelovanja *ad extra*, kao što su to činili starozavjetni proroci.

7. Proroci kao savjest društva

Proroci moraju biti i savjest društva, kritičari zla i branitelji nemoćnih. To je temeljni zadatak biblijskih proroka. No, naša je stvarnost drukčija. Razlika je u tome što su se proroci sukobljavali uglavnom s autoritetima (kralj, vladajuća elita, pokvareno svećenstvo, nadriproroci). Danas se proroci moraju suočavati sa suptilnom kvaziznanošću nametanja vlastitih stavova, gdje nije riječ o tome što je istina, a što nije, nego o tome kako ćemo »vlastitu« istinu znati nametnuti javnom mnijenju. Ovdje više nije čak dovoljna samo hrabrost, iskrenost, ljubav prema istini. Herod je zbog tih odlička cijenio Ivana Krstitelja, ali ga je konformistički dao ubiti. Stoga danas istinsko proroštvo zahtijeva znanje o tome kako braniti ne samo svoje stavove, utemeljene u vjeri, nego kako braniti ostale ljude, vjernike, od takva nametanja pogubnih stavova i neistina. To bi trebala biti osnovna postavka u odgoju i obrazovanju svećeničkih pripravnika i laika.

Ako se, na primjer, današnjoj Crkvi prigovara kako se miješa u političko-ideološke rasprave, onda valja jasno reći da smo mi na to bili prisiljeni,

poput starozavjetnih proroka. Ali oni su bili suočeni s politikom koja je činila nepravdu, tlačila siromahe i širila nemoral. Mi smo suočeni s politikom, hrvatskom, europskom i svjetskom, koja je zagovornica ideologija koje prijetite samoj opstojnosti čovjeka, obitelji i naroda. Ako želimo biti proroci, mi jednostavno moramo biti prisutni na političkom planu. To više nisu samo politički nego etički i svjetonazorski sustavi. Stoga papa Benedikt XVI. u enciklici *Ljubav u istini*, doduše indirektno, upućuje upravo na potrebu da se danas Crkva mora »umiješati« i u politiku, jer je jasno da su siromaštvo i potreba milosrđa posljedica loše politike.²¹ Prorok se u tom smislu, gdje god se dogodi da politika krši temeljne ljudske i kršćanske vrijednosti, itekako mora umiješati u politiku. Nije dovoljno samo upozoravati na loše posljedice neetičkog djelovanja.

Mi danas moramo braniti dostojanstvo čovjeka koje je, prvi put nakon mnogo stoljeća, u potpunosti u pitanju. Zato kao proroci moramo puno znati, imati hrabrosti sučeljavati se, argumentirano suzbijati nekakve slobodoumne ideje za koje je demokracija svetinja, ali i anarhija.

Zaključak

U čemu smo mi, kao Crkva i kao kršćani, dosad proročki djelovali? Bili smo proroci kada smo zdušno prihvatili i podržali uspostavu demokracije u Hrvatskoj, pojedinačno ali i kao zajednica, govorom i djelovanjem. Kada smo kroz cijelu našu nedavnu prošlost bili gotovo jedini koji su sustavno brinuli o našoj dijaspori. Kada smo jasno nastupali prije svih demokratskih izbora upućivanjem na vrijednosti koje je trebalo braniti i promovirati. Kada smo se jasno opredijelili za definiciju braka u Ustavu, kada smo jasno naznačili nedostatke kurikulne reforme i Istambulske konvencije, kada smo se zalagali za slobodnu nedjelju. Djelovali smo proročki i kada smo, iako nedovoljno, ukazivali na probleme kao što su korupcija i nepravda u društvu. Proročki smo nastojali uspostaviti neke oblike ekumenizma, iako nismo naišli na primjeren odgovor. Da smo kao pojedinci i kao crkvena zajednica znali proročki nastupati, proizlazi iz jednostavne činjenice da smo stalno bili prozivani s mnogih strana, po čemu se ovo vrijeme u kojem živimo zaista može nazvati vremenom brojnih pokušaja »kroćenja proroka«.

²¹ Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini* (29. VI. 2009.), Zagreb, 2009.

U čemu nismo kao Crkva, u smislu organizirane zajednice, dovoljno i sustavno proročki djelovali? Tu se poklapaju proroštvo *ad extra* i *ad intra*.²² Nedovoljno odlučno i sustavno suprotstavili smo se jednoj ideološki obojenoj medijskoj kulturi koja na Crkvu gleda kao na glavnog oponenta. Razlog tomu naša je (ne)sposobnost komunikacije, ali i nedovoljna stručnost u iznošenju stavova. Valja smatrati istinskim prorocima one koju su to uspjeli sustavno činiti u medijima. Koliko naših biskupija ima istinske glasnogovornike koji će odmah reagirati na neprihvatljive stavove u medijima ili politici?

Nismo se u inicijativama koje su katoličke udruge pokrenule dovoljno angažirali kao Crkva, nismo tim vrijednim laicima dostatno dali do znanja da imaju iza sebe sustavnu i djelotvornu podršku sveukupne crkvene zajednice. Jesmo li spremni razmrsiti onaj čvor o suradnji laika i klerika? Ili nam laici još uvijek ulijevaju strah od zastranjenja? Često je naš proročki glas u nekim očitovanjima bio prigušen strahom »da se nekome ne zamjerimo«, što se katkada uočava kako u izjavama episkopata tako u onima Komisije »Iustitia et pax«. Naš pastoral upada u napast popustljivosti, što katkada slično na prodavanje milosti po jeftinoj cijeni. Posebno kompromitirajuće na naše proroštvo djeluje pojava afera u Crkvi, kako onih sa spolnim predznakom tako onih financijskih. Nedovoljna transparentnost i odlučnost u sučeljavanju s nedoličnim ponašanjima ili nagnućima crkvenih službenika zapravo i rađa afere, ubija sve, pa i istinske proroke. Možda i s naših propovjedaonica nismo bili dovoljno proroci jer smo zaboravili da se s njih ne nudi samo nauk, svojevrsno moraliziranje pojedinaca, nego su i mjesta s kojih se mora čuti proročki krik u odnosu na sve negativno, pa i ono u Crkvi. Vjerojatno smo nedovoljno bili proroci i u ispovijedi, kada smo upali u napast izjednačavanja grijeha s krivnjom, zaboravljajući naglasiti vertikalnu dimenziju uvrede protiv Boga. Zacijelo je i svojevrsni karijerizam u Crkvi, koji je papa Franjo nazvao »gubom«, u korijenu mnogih konformizama kako *ad extra* tako pogotovo *ad intra*. Konformizam se može očitovati i u sustavnoj šutnji.

Za bilo kakav zaokret u smislu proročkog, a ne konformističkog govora i djelovanja moramo imati više znanja i hrabrosti. Primjera imamo dosta. To su moderni proroci poput Ivana XXIII., Alojzija Stepinca, Miroslava Bulešića, Bože Milanovića i drugih. Morat ćemo braniti pravo priziva na savjest, boriti se protiv »strankomanije«, zagovarati pravednija izborna pravila, braniti općeljudske i kršćanske vrijednosti.

²² O tome vidi više u: Jure PERIŠIĆ, *Koncilsko kršćanstvo u okovima ideologije*, u: *Crkva u svijetu*, 52 (2017.) 4, 733–735. Također usp. Ivan SUPIČIĆ, *O proročkom duhu Željka Mardešića*, u: *Nova prisutnost*, 14 (2016.) 3, 369–378.

U Hrvatskom društvu, u kojem vlada svojevrstan teror udruga, manjina i ideološki obojenih medija, Crkva i njezine udruge ostali su vjerojatno jedini glas kojim može progovoriti u mnogim pitanjima »diskriminirana« većina hrvatskog naroda. A to zaista nama nije ni lak ni jeftin izazov i zadatak.

Abstract

CHURCH AND CHRISTIANS BETWEEN PROPHECY AND CONFORMISM

Josip GRBAC

Theology in Rijeka – Dislocated Studies of Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Omladinska 14, HR – 51 000 Rijeka
jgrbac1@gmail.com

It is without doubt that the influence of prophets on the religion in Israel is evident in the fact that they enlarged the reach and influence of religion beyond the boundaries of cult and ritual. Although feast-days and cult were an unavoidable part of the identity of the chosen people, prophets tried to keep the link between cult and history. From the perspective of faith they rose up against injustice and, thus, provided a manifestly ethical component to the religion of Israel. In accordance with that, the author discusses at length the prophetic (and conformist) relation of the Church towards other domains, such as politics, economics, social, and worldview issues. The issue is raised about the extent to which we were prophetic or conformist when we needed to talk about corruption, political pragmatism, bribe, and injustices in the society. However, it is obvious that the topic of prophecy and conformism is »imposed« today through the gradual loss of trust in the Church and its authenticity, i.e., it emerged from a certain crisis in the Church caused, among other things, by unfortunate events such as financial manipulations and sexual abuse. This raises an additional issue that has not been discussed extensively until now: How prophetic or conformist are we in our pastoral activity, in our dealings with sacraments and sacramentals, in relation to problems and scandals in the Church and whether we managed to find a balance between institutionalism and charisma in the Church? It is not enough for the Church and Christians to the »the conscience of society«. The key issues is: Do the Church and Christians have some sort of vision of the future, where are we going or should be going, and are we capable of leading the world prophetically and to be a step ahead of its pragmatisms?

Keywords: *conformism, prophecy, Church, world, society, pastoral care.*